

L'impuls de la ciència en femení

Tot i que avui dia representen gairebé el 50% de la comunitat universitària, les dones continuen ocupant els llocs de direcció a un ritme lent, especialment dins el món de la ciència.

L'any 1910, un decret del ministre espanyol d'Instrucció Pública, Julio Burrell, promogut per iniciativa de la seva consellera Emília Pardo Bazán, va permetre que les dones accedissin lliurement a les aules universitàries. Així se'n normalitzava la situació dins el món acadèmic, després de llargues èpoques d'inestabilitat educativa.

Enguany, dos fets propers s'escauen amb la commemoració del centenari d'aquella data: la investidura com a doctora *honoris causa* per la de la Universitat de València de l'astrònoma Virginia Trimble i la celebració de l'Any de les Dones i les Ciències per part de l'Observatori per la Igualtat de la Universitat Rovira i Virgili (URV) de Tarragona. Cal afegir-hi un seguit d'activitats anuals emmarcades dins el pla d'igualtat 2007-2010, en què es destaquen les jornades "Dones i producció de coneixement": un espai concebut perquè diverses expertes en aspectes de gènere exposin la situació de la dona en el camp de la recerca, on sembla que continua trobant-hi traves.

"La dona ha assolit la igualtat a les universitats i a les feines i el concepte de paritat ja s'accepta globalment a la societat. Així i tot, la seva capacitat de promoció encara és frenada i no hi ha igualtat als llocs de direcció", explica Inma Pastor, directora de l'Observatori per la Igualtat de la URV. La constatació ja es va posar en relleu durant l'últim fòrum europeu de dones Beijing+15 que es va fer a Cadis els dies 4 i 5 de febrer prop passats, en què es va destacar que només el 3% de les dones de la UE ocupen alts càrrecs a les empreses. En vista d'aquestes dades, Bibiana Aído, ministra espanyola d'Igualtat, alertava "d'una pèrdua de talent per a la societat."

Dones a la ciència. Aquesta particularitat sobresurt dins el món científic, on el gènere femení encara no ha arribat a assolir la igualtat total amb l'home. Avui, les dones només dirigeixen 309 grups de recerca dels 1200 de la Generalitat de Catalunya i ocupen el 10% dels equips directius dels seixanta centres adscrits al govern català i al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), malgrat haver-se superat la barrera del 40% en científiques titulades

Teresa Puig, Lourdes Vega i Mara Dierssen són tres de les protagonistes de l'exposició "16 científiques catalanes".

respecte al període 1993-2002, segons l'informe sobre dones investigadores del CSIC presentat l'any passat.

"Les decisions de caràcter políticocientífiques encara són rígides majoritàriament pels homes", afirma la neurobiòloga Mara Dierssen, líder del grup de genètica comportamental al Centre de Regulació Genòmica de Barcelona i vice-presidenta de la Societat Espanyola de Neurociències.

La declaració la corrobora una enquesta del projecte Femtalent del Departament de Treball i la xarxa de parcs tecnològics i científics (Xpcat), segons la qual només un 6% dels alts càrrecs directius de la xarxa són dirigits per dones, tot i que gairebé conformen la meitat dels 54.000 treballadors de la xarxa.

La situació no millora a l'àmbit universitari, on la tendència mostra que la meitat dels doctorats que es presenten durant l'any són duts a terme per dones, que obtenen mitjanes acadèmiques superiors a la dels homes. Malgrat això, segons Pastor, el nombre de dones entre

els professors científics acadèmics i catedràtics continua essent inferior al d'homes, tot i que la generació actual de dones és la que ha rebut més bona formació de la història. Entenent la ciència com una "garantia de producció", Pastor assegura que fins que no s'hagin eliminat els biaixos sexistes que perden a les societats no es podrà garantir totalment un coneixement ampli i col·lectiu al servei de la població.

Diverses professionals del sector corroboren, convençudes, l'existència d'aquestes tendències, que es presenten en formes extremadament subtils en el dia a dia. Afirment (i Pastor ho abona) que ja no es pot parlar en clau positiva de la "igualtat formal" promoguda durant els darrers anys per les polítiques d'igualtat de governs, organismes i centres universitaris.

On és el fre a l'ascens en la jerarquia de poder de les dones científiques si les polítiques d'igualtat han tingut fruit i la formació femenina ha crescut?

Els experts n'atribueixen la responsabilitat a l'anomenat *sostre de vidre*,

un concepte, sorgit durant els anys 80, per a denominar les barreres invisibles que impedeixen la promoció femenina als nivells de responsabilitat directiva més elevats, cosa que mena a l'anomenada segregació vertical. En resum, una altra manera d'anomenar els tics o prejudicis socials que, segons Pastor, "continuen identificant la dona amb una actitud més passiva i més familiar, i estableixen l'assoliment d'una condició directiva per meritocràcia efectiva". És a dir: si no ho tens és perquè no t'ho mereixes. Aquestes barreres es presenten en forma de reunions convocades cap al tard, congressos internacionals i feina projectats per al cap de setmana o encadenament de reunions que poden arribar a obligar el professional a estar més de tres setmanes fora de casa. És a dir, situacions que fan de mal conciliar amb el món familiar. Tot plegat es basa, segons Dierssen, en un problema d'actitud masculina, que es converteix en una eina de discriminació camuflada.

"Socialment, la dona continua tenint com a prioritat el paper de la cura

dels altres”, explica Pastor. Aquestes formulacions perjudiquen enormement les dones quan els arriba el moment de decidir de ser mares o no. La primera opció implica normalment renunciar a la promoció professional, perquè les seves energies es veuen irremediament dispersades cap a la vida domèstica, de manera que la carrera professional queda automàticament en segon pla.

Dierssen apunta que l'assoliment d'una posició directiva és molt dura, “com una cursa de llops” en què moltes dones només veuen dues solucions: no tenir fills perquè no les frenin, o tenir-ne i renunciar a la vida professional. “Es trist, perquè al cap i a la fi només nosaltres disposem de la capacitat de ser mares.”

“Això ha de canviar”, afirma Pastor, però caldria que la societat adquirís un compromís per a fer passes cap a la igualtat efectiva i deixar enrere la formal. “S'ha de canviar la mentalitat arrelada dels estereotips sexistes que encara perduren en la societat. Les dones han de gaudir de la llibertat de què disposen el homes a l'hora d'escollir els seus projectes vitals sense que la maternitat i la vida familiar siguin cap fre per a elles.”

Segons la directora de l'Observatori, la solució demana una revisió del model actual –que es basa en una relació directa entre productivitat i disponibilitat– i la transparència dels criteris de selecció d'individus, que asseguraran les garanties socials. Altrament, creu que les polítiques d'igualtat esdevindran estèrils enfront dels arrelats convenciments socials, i l'avenç continuarà frenat: “Ens cal recuperar aquella vella reflexió feminista dels anys 70 que volia escatir realment què limita les dones: una profunda estructura patriarcal o un sistema capitalista que no exclou les dones de l'àmbit de la ‘cura dels altres’ dins el sistema productiu?”

Trencar el sostre de vidre. Malgrat tot, la situació sembla que evoluciona i viu un procés de canvi lent, però positiu. En són un mostra les protagonistes de l'exposició “16 científiques catalanes”, organitzada per l'Associació Catalana de Comunicació Científica (ACCC) amb l'ajut del Departament d'Innovació, Universitat i Empresa de la Generalitat de Catalunya. L'exposició aplega un recull de dones del país que encapçalen centres de recerca, universitats i empreses euro-

La Universitat de València investeix doctora *honoris causa* l'astrònoma nord-americana Virginia Trimble (Universitat de Califòrnia).

pees en llocs directius, i es podrà veure al centre cultural del barri de les Corts fins el dia 10 de març. Després, durant la segona setmana de setembre, serà a la Biblioteca de la Sagrada Família i a l'octubre, a la Universitat de Girona.

Astrònomes, matemàtiques, físiques, arqueòlogues, oceanògrafes... les setze dones representen un ventall ampli de les disciplines que engloben les anomenades *ciències*. “Volíem presentar la figura de la científica en actiu a la societat, perquè fins ara només s'havien fet exposicions remarcant la figura de científiques passades a la història”, explica Raül Toran, comissari de l'exposició i secretari general de l'ACCC. Toran va tenir la idea de fer l'exposició després de veure, a París, una fotografia de Madame Curie, premi Nobel de física i química i pionera a emprar el terme *radioactivitat*. “La dona fa moltes coses dins la ciència, i això no arriba a la societat. La nostra pretensió és demostrar que hi ha dones que han pogut assolir els llocs que es mereixen dins de la ciència. Cal que les generacions futures vegin que s'ha obert una porta.”

Noms propis. “Esforç, sacrifici i tossuderia” I, com diu Lourdes Vega, física i directora del laboratori Matgas, “organització en majúscules”. Aquestes han estat les claus que li han permès a ella, a Mara Dierssen i a Teresa Puig, tres de les setze dones representades a l'exposició, d'arribar a la cúspide científica.

“I tenir un marit que entengui que el projecte familiar és de caràcter comú en tot moment”, apunta Dierssen.

El camí que han hagut de seguir aquestes tres científiques no ha estat fàcil, però els resultats parlen clar i català. Exhibeixen uns currículums impecables, en què es barregen, per exemple, càrrecs directius, premis remarcables dins el món de la ciència, càrrecs de caràcter pedagògic en màsters i doctorats, patents i prestigi internacional. A més a més, són mares de quatre fills (Dierssen), dos (Puig) i tres (Vega) i, sorprenentment, encara els queda temps i energies per a gaudir d'afeccions com ara el cant o el piano.

La responsable del grup de materials superconductors i nanoestructuració de l'ICMAB-CSIC, Teresa Puig, recorda les crítiques que va rebre –quan acabà la carrera i decidí d'anar-se'n a l'estranger– per haver deixat la parella a Catalunya: “I això que només havia escollit el meu camí professional!”

Totes tres formen part d'una generació pionera de dones convençudes de voler dedicar la vida a la recerca científica que va haver de lluitar contra els canons establerts, soles i sense referents. Vega (que es declara catalana d'adopció igual com Dierssen) explica els seus inicis de la carrera de física a la Universitat de Sevilla, on, de vuitanta matriculats, només cinc eren dones: “Sèiem totes a la filera del davant i, quan ens giràvem, tot

JORDI PLAY

“16 científiques catalanes”, al Centre Cultural de les Corts de Barcelona. Al setembre serà a la biblioteca de la Sagrada Família i a l'octubre, a Girona.

eren homes. Institucionalment, sempre m'he sentit sola.”

Les científiques recorden l'absència –o el caràcter deficitari– de referents femenins. “No és que no hi hagués referents; és que, directament, no hi havia tradició. Si una dona volia tenir una carrera científica es trobava amb traves i pressions socials. Les dones que vam conèixer durant la carrera eren tècniques de laboratori o dones que havien assolit la posició pel fet d'estar relacionades amb algun científic proper a l'àmbit acadèmic”, explica Dierssen. “Eren tot allò que no volíem ser”, afirma categòricament Vega.

El salt a la comunitat científica internacional no va ser gaire més esperançador. “El problema a fora encara és més greu –afirma Puig–. A Alemanya formava part d'un grup d'investigació de cinquanta persones on jo era l'única dona. És un deute pendent global, no únicament del nostre país.” “A mi, als

Estats Units em preniem per la secretària, perquè no entenien que una dona blanca pogués dedicar-se a la recerca”, ironitza Vega. Aquesta tendència es manté encara avui: segons l'estudi “She Figures 2009”, només el 30% dels científics europeus són dones, tot i que el nombre de doctorats ha augmentat considerablement durant els darrers anys, fins a arribar a assolir gairebé el 50% de representació.

“Sempre havia pensat que políticament no s'havien de fer diferències, havies de ser bo i prou. Era contrària a de la discriminació positiva –afirma Puig–. Ara veig que el camí a seguir ha de passar per un sistema polític d'incentius, perquè si no la societat tarda molt a canviar.” Teresa Puig considera la discriminació positiva com un camí, sempre que s'apliqui bé: “No es poden demanar exemples de paritat des del govern i no aplicar-los bé. S'ha d'escollir qui s'ho mereix; només així anirem endavant.”

Elles contempen el futur amb optimisme. “Ja no es pot anar cap enrere”, afirmen. Dierssen completa l'afirmació destacant que les generacions joves ja accepten el poder femení amb naturalitat, i Vega remarca la possibilitat de crear un nou model de dona científica que han tingut: “Hem pogut anar imposant les mesures per poder conciliar la nostra vida laboral amb la familiar a mesura que algunes de nosaltres ens hem pogut situar en llocs de direcció. Ara les alumnes ja tenen un referent de científica investigadora i mare.”

Dierssen conclou: “És important que les dones siguin elles mateixes i no adoptin el paper del homes. Hem de ser conscients de la nostra biologia i treballar per un món en què això no sigui un impediment per a les carreres professionals.”

Marta Rubirola